

Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ σύγχρονες προκλήσεις:

Ἡ γυναίκα στὴν Ἐκκλησία καὶ στὸν κόσμον σήμερα*

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ Η. ΣΤΑΘΟΚΩΣΤΑ**

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία διαπιστώνει ὅτι «τὰ ὄμματα τῶν τε ἐντὸς καὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐν ἀγωνίᾳ» ἀναμένουν λόγον «οἰκοδομῆς καὶ παρακλήσεως»¹ καὶ ἀνταποκρίνεται ἐν συνόδῳ, προκειμένου νὰ δώσει ἀπαντήσεις στὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, μὲ βάση τὴν παράδοσή της, τὴ θεολογία καὶ τὴν ἐκκλησιολογία της, γιὰ ζητήματα ὅπως εἶναι, μεταξὺ ἄλλων, «Οἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον» καὶ «Ἡ ἀποστολή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ». Πρόκειται γιὰ ζητήματα ποὺ ἀναφέρονται στὴ συμμετοχὴ καὶ τὴ συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸν διαχριστιανικὸ διάλογο καὶ τὴ χριστιανικὴ ἐνότητα, στὴν προώθησιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν φυλετικῶν καὶ ἄλλων διακρίσεων. Ὅλα τὰ προαναφερθέντα ἀφοροῦν στὴ μετάδοσιν τοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ καὶ τὴ βίωσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ στὸ διάβα τῆς ἱστορίας καὶ στὴ σύγχρονη πραγματικότητα· στὴν ἀπάντησιν ποὺ ὀφείλει νὰ δώσει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ στὶς προκλήσεις τῆς ἐποχῆς διότι, ὅπως χαρακτηριστικὰ συνοψίζει ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος, «ἡ ἱστορία κινεῖται, καὶ ἡ Ἐκκλησία ὀφεί-

---

* Ἡ παρούσα μελέτη ἀποτελεῖ ἐκτενέστερη μορφή τῆς εἰσήγησιν ποὺ παρουσιάστηκε στὸ Ἐπιστημονικὸν Συνέδριον μὲ θέμα «Πρὸς τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδο», ποὺ πραγματοποιήθηκε ἡ Ἱερά Βασιλικὴ καὶ Πατριαρχικὴ Μονὴ Βλατάδων σὲ συνεργασία μὲ τὸ Πατριαρχικὸ Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν καὶ τὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Ἀ.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 3-5 Δεκ. 2015.

** Ἡ Βασιλικὴ Η. Σταθοκώστα εἶναι Ἐπίκ. Καθηγήτρια τοῦ Τμ. Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α. καὶ Ἐπιστημονικὸς Σύμβουλος τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς ἐπὶ θεμάτων Οἰκουμενικῆς Κινήσεως.

1. Βλ. *Ἡ ὁμιλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς σύναξης τῶν προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (6-3-2014)* στὴν <http://fanarion.blogspot.gr/2014/03/6-3-2014.html>.

λει νὰ ἐνωπίζεται τοὺς προβληματισμοὺς τοῦ ἀνθρώπου κάθε ἐποχῆς», νὰ εἶναι ἔτοιμη νὰ προσφέρει «λόγον ζωῆς, μήνυμα ἐλπίδος καὶ βίωμα ἀγάπης».

1. Ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ «γυναικεῖο ζήτημα» – Ἡ γυναίκα στὴν Ἐκκλησία καὶ στὸν κόσμον σήμερα

Στις δύο αὐτὲς θεματικὲς, δηλαδή τις «σχέσεις τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον» καὶ τὴν «ἀποστολὴ τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ», διακρίνεται μία σειρά ἀπὸ ἐπὶ μέρους ζητήματα, τὰ ὁποῖα καλεῖται νὰ ἀντιμετωπίσει ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ νὰ τὰ μελετήσει ἡ Θεολογία. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ λεγόμενον γυναικεῖο ζήτημα, ἡ συζήτησις, δηλαδή, γιὰ τὴ θέση καὶ τὸν ρόλο τῶν γυναικῶν στὴν κοινωνία καὶ τὴν Ἐκκλησία, καθὼς καὶ ἡ διεκδίκηση τῆς ἰσότητος τῶν δύο φύλων σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ κοσμικοῦ, τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημόσιου βίου. Ἄν καὶ σὲ θεωρητικὴ βάση θὰ μπορούσαν μὲ βάση τὴν Ὁρθόδοξη Θεολογία καὶ πνευματικότητα νὰ προκύψουν σχετικὰ εὐκόλες ἀπαντήσεις, τὰ ζητήματα αὐτὰ εἶναι συνήθως στὴν πράξη ἰδιαίτερα περίπλοκα καὶ συχνὰ ἀπαιτοῦν διεπιστημονικὴ προσέγγισις. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο κατανοεῖται καὶ ἡ ἐνασχόλησή μας μὲ τὸ θέμα «Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ σύγχρονες προκλήσεις: Ἡ γυναίκα στὴν Ἐκκλησία καὶ στὸν κόσμον σήμερα».

Ἐξάπαντος θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ ὅτι τὸ θέμα δὲν ἀφορᾷ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὴ συζήτησις περὶ τῆς θέσεως τῶν γυναικῶν στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀλλὰ ἐκτείνεται καὶ σὲ εὐρύτερες κοινωνικὲς προκλήσεις ποὺ ἀπασχολοῦν τὶς γυναῖκες καὶ τὴν Ἐκκλησία καὶ σχετίζονται μὲ ζητήματα ὅπως εἶναι ἡ τεκνοποίηση (ἔλεγχος τῶν γεννήσεων, τεχνητὴ γονιμοποίηση, παρὲνθετες μητέρες, υἰοθεσίαι κ.τ.λ.), ἡ δημιουργία μονογονεϊκῶν οικογενειῶν, ἡ συμβίωση ἐκτὸς γάμου, καθὼς καὶ ἄλλα, ὅπως ἡ ἰδιαίτερα ἐπισημάνθη θέση τῶν γυναικῶν στὴν ἀγορὰ ἐργασίας καὶ τὰ ὑψηλὰ ποσοστὰ τῆς γυναικείας ἀνεργίας, ἡ αὔξηση τοῦ ἐργάσιμου χρόνου καὶ τῶν ὀρίων συνταξιοδότησης, ἡ οἰκονομικὴ καὶ παντὸς εἶδους ἐκμετάλλευσις καὶ θυματοποίηση τῶν γυναικῶν, ἡ βία, κυρίως ἡ ἐνδοοικογενειακὴ, οἱ βιασμοί, ἡ ἐμπορία γυναικῶν, οἱ διαφυλικὲς διακρίσεις καὶ οἱ παρενοχλήσεις εἰς βάρους τῶν γυναικῶν σὲ ὅλο τὸ ἐργασιακὸ καὶ κοινωνικὸ φάσμα.

Αὐτόνοητο εἶναι ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν μπορούν νὰ καλυφθοῦν στὴν παρούσα μελέτη καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον θὰ ἐπικεντρωθεῖ στὴν πρόκλησις ποὺ ἀντιμετώ-

πισε ή Ὁρθοδοξία σχετικά με τὸ γυναικεῖο ζήτημα (α) στὸ πλαίσιο τῆς συμμετοχῆς της στὴν οἰκουμενικὴ κίνηση καὶ στὶς ἐπαφές της με ἄλλες χριστιανικὲς κοινότητες, (β) στὴ σχέση της με τὸν κόσμο καὶ (γ) σὲ ὀρισμένες σκέψεις, προβληματισμοὺς καὶ προτάσεις ποὺ δύνανται νὰ συμβάλλουν στὴ θετικὴ ἀνταπόκριση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὴν ἐκκλήση τῶν γυναικῶν γιὰ στήριξη.

2. Τὸ ἐξηγητικὸ πλαίσιο τοῦ ἰουδαϊκοῦ καὶ τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ

Ἀντὶ ἄλλης εἰσαγωγῆς στὸ θέμα, ἰδιαίτερα εὐγλωττὴ εἶναι μίᾳ ἀφήγησι ποὺ περιέχεται στὶς σχετικὲς με τὸν βασιλιὰ Δαβὶδ παραδόσεις.

«Ὁ Ἀβεσσαλώμ, γιὸς τοῦ Δαβὶδ, εἶχε μίᾳ ὠραία ἀδερφή, ποὺ ὀνομαζόταν Ταμάρ. Αὐτὴν τὴν ἀγάπησε ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδερφός της ὁ Ἀμνὼν, ἄλλος γιὸς τοῦ Δαβὶδ. Ὁ Ἀμνὼν βασανιζόταν τόσο πολὺ ἀπὸ τὸν ἔρωτά του, ποὺ ἀρρώστησε γιὰ τὴν Ταμάρ...».

Μὲ δόλο ὁ Ἀμνὼν κατάφερε νὰ τὴ φέρει κοντά του. Αὐτὴ ἀντέδρασε:

«Ὁ Ἀμνὼν ὅμως δὲν ἤθελε νὰ τὴν ἀκούσει, καὶ καθὼς ἦταν δυνατότερος ἀπ' αὐτὴν, τὴν ὑποχρέωσε νὰ πλαγιάσει μαζί του καὶ τὴ βίασε».

Εὐθύς ἀμέσως τὴ μίσησε τρομερὰ καὶ τὴν ἐδιώξε. Ἡ Ταμάρ ἄρχισε νὰ θρηνεῖ καὶ νὰ ὀδύρεται. Μπροστὰ της βρέθηκε ὁ ἀδερφός της ὁ Ἀβεσσαλώμ ποὺ κατάλαβε τί εἶχε συμβεῖ καὶ τὴν παρηγόρησε λέγοντας:

«Μήπως σὲ βίασε ὁ ἀδερφός σου ὁ Ἀμνὼν; Ἔλα τώρα, ἀδερφή μου, σὺ πάᾳ ἀδερφός σου, εἶναι, μὴν τὸ παίρνεις κατάκαρδα» (Βασ. Β' 13,1-20)².

---

2. «Ὁ Ἀβεσσαλώμ, γιὸς τοῦ Δαβὶδ, εἶχε μίᾳ ὠραία ἀδερφή, ποὺ ὀνομαζόταν Ταμάρ. Αὐτὴν τὴν ἀγάπησε ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδερφός της ὁ Ἀμνὼν, ἄλλος γιὸς τοῦ Δαβὶδ. Ὁ Ἀμνὼν βασανιζόταν τόσο πολὺ ἀπὸ τὸν ἔρωτά του, ποὺ ἀρρώστησε γιὰ τὴν Ταμάρ, γιατί ἦταν παρθένα καὶ τοῦ ἦταν πάρα πολὺ δύσκολο νὰ τὴν πλησιάσει... “Ὁχι, ἀδερφέ μου. Μὴ με ἀτιμάσεις! Τέτοιο πράγμα δὲν πρέπει νὰ γίνῃ στὸν λαὸ τοῦ Ἰσραήλ. Μὴ κάνεις αὐτὴ τὴν ἀνοησία. Πῶς θὰ μπορέσω ν' ἀντέξω τέτοια ντροπὴ! Κι ἐσὺ θὰ θεωρεῖσαι ἄτιμος ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἰσραηλίτες. Μίλησε καλύτερα στὸ βασιλιά· ἀσφαλῶς δὲ θὰ ἀρνηθεῖ νὰ με δώσει σ' ἐσένα”. Ὁ Ἀμνὼν ὅμως δὲν ἤθελε νὰ τὴν ἀκούσει, καὶ καθὼς ἦταν δυνατότερος ἀπ' αὐτὴν, τὴν ὑποχρέωσε νὰ πλαγιάσει μαζί του καὶ τὴ βίασε. Μετὰ ὁ Ἀμνὼν τὴ μίσησε τρομερὰ. Τόσο, ποὺ τὸ μῖσος του γι' αὐτὴν ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν ἔρωτά του. Τῆς λέει, λοιπόν, “Σήκω καὶ φύγε”... “Μήπως σὲ βίασε ὁ ἀδερφός σου ὁ Ἀμνὼν; Ἔλα τώρα, ἀδερφή μου, σὺ πάᾳ ἀδερφός σου, εἶναι, μὴν τὸ παίρνεις κατάκαρδα”» (Βασ. Β' 13,1-20).

Τὰ μεταφρασμένα παραθέματα ἀπὸ τὴ Βίβλο προέρχονται ἀπὸ τὴν ἔκδοσι τῆς Ἑλληνικῆς

Ὁ Ἀμὼν ἐπέβαλε μὲ βία αὐτὸ πὺν ἤθελε καὶ ἔσπευσε νὰ ἀποποιηθεῖ ὁποιαδήποτε εὐθύνη γιὰ τὴν πράξη του, ἡ Ταμάρ ὑπέστη βιασμό, ἀτίμωση, ντροπὴ καὶ γι' αὐτὸ ἀναγκάστηκε νὰ ζήσει τὸ ὑπόλοιπο τοῦ βίου της στὸ παλάτι ὡς χήρα. Ὁ Ἀβεσσαλώμ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ παρηγόρησε τὴν ἀδερφή του ὅτι δὲν τῆς συνέβη δὰ καὶ τίποτε τραγικό, ὡστόσο ὁ ἴδιος τιμώρησε μὲ θάνατο τὸν Ἀμὼν (Βασ. Β' 13, 28-33) γιὰ τὴν ἀτιμωτικὴν πράξη του.

Ὁ Ἀμὼν καὶ ὁ Ἀβεσσαλώμ ἀποτελοῦν δύο ἀρχέτυπα νοοτροπίας καὶ συμπεριφορᾶς, σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα ἡ γυναίκα ἀποτελεῖ κτῆμα τοῦ ἀνδρα, ὑποτάσσεται σὲ αὐτὸν καὶ στὴ βουλήσῃ του. Παράλληλα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ ὑπόληψή του θίγονται ὅταν ἄλλος ἀνδρας κυριαρχήσει πάνω της, ὁπότε ἐπιβάλλεται ἡ ἠθικὴ ἀποκατάσταση μὲσω τιμωρίας καὶ χρήσης βίας. Ἡ περικοπὴ αὐτὴ ἀπὸ τὸ Βασιλειῶν Β' εἶναι ἀπὸ μόνῃ της ἐκφραστικὴ γιὰ τὰ ἦθη τοῦ παλαιοῦ κόσμου, τοῦ ἀρχαίου Ἰσραήλ, καὶ μαζὶ ὅλων τῶν συγχρόνων αὐτοῦ λαῶν³ στὴν περιοχὴ.

2.1 Ὁ καινούργιος κόσμος τοῦ Θεοῦ

Σὲ ἓνα τέτοιο περιβάλλον ἡ Ἐκκλησία ξεκίνησε τὴν ἱστορικὴ της πορεία, σὲ μίᾳ πατριαρχικῇ κοινωνίᾳ, εἴτε γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἰουδαϊκὸ εἴτε γιὰ τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν κόσμον.

Σὲ αὐτὲς τὶς κοινωνίες, πὺν βασιζονται στὴν ἀγροτικὴ παραγωγὴ, οἱ ρόλοι τῶν δύο φύλων προσδιορίζονται ἀπὸ τὴ δυνατότητα τοῦ καθενὸς νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀνάγκες τῆς «ἀγορᾶς», γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε ἓναν σημερινὸ ὄρον, καὶ τὶς ἐκάστοτε ἰσχυροῦσες ἐργασιακὲς συνθήκες. Ἔτσι, διαμορφώνονται οἱ στερεοτυπικοὶ ρόλοι τοῦ ἄρρενος ὡς ἰσχυροῦ καὶ τοῦ θήλεος ὡς ἀσθενοῦς φύλου καί, ἀκολούθως, τὰ ἀντίστοιχα ἦθη καὶ συμπεριφορᾶς. Ἡ κοινωνικὴ ἱεράρχηση πὺν ἀκολουθεῖται κατὰ τὸ πατριαρχικὸ μοντέλο τοποθετεῖ τὸ ἄρρεν φύλον στὴν κορυφὴν, ἀποδίδει τιμὴν σὲ αὐτὸ καὶ τὸ καθιστᾷ κυρίαρχον στὸν ἰδιωτικὸν καὶ στὸν δημόσιον βίον. Ἀντίθετα, ἀποδίδει στὸ θῆλυ ὑποδεέστερη θέση, αἰτιολογεῖ

Βιβλικῆς Ἐταιρίας, *Ἡ Ἁγία Γραφή (Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη)*, Μετάφραση ἀπὸ τὰ πρωτότυπα κείμενα, 2003.

3. Πρὸβλ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΜΕΝ., *Ἀνταποδοτικὲς καὶ θεσμικὲς ἀποτυπώσεις τῆς βίας στὰ ὀμηρικὰ ἔπη*, Εἰσήγησις στὸ Ἐπιστημονικὸν Συμπόσιον τῆς Σχολῆς Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν καὶ Ψυχολογίας, Τμῆμα Κοινωνιολογίας, τοῦ Παντείου Πανεπιστημίου Πολιτικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν μὲ θέμα «Μορφὲς βίας στὸν ἀρχαῖον κόσμον», Πάντειο Πανεπιστήμιον, 17 Δεκ. 2015, ὅπου καταγράφονται περιπτώσεις «θεομοθετημένης βίας», στὶς ὁποῖες συμπεριλαμβάνεται ἡ ἀρπαγὴ καὶ ὁ βιασμός γυναικῶν κατὰ τὴν ὀμηρικὴν ἐποχὴ.

και αποδέχεται την αιτία της ύπαρξής του αποκλειστικά σε σχέση με τον άνδρα, πατέρα, αδερφό, σύζυγο, συνδέει τη χρησιμότητά του με την αναπαραγωγή του ανθρώπινου είδους και τη μηρότητα και, ως εκ τούτου, αποστραφεί από αυτό τη συμμετοχή στον δημόσιο βίο. Το χάσμα ανάμεσα στον δημόσιο και τον οικειακό χώρο καθίσταται αγεφύρωτο και εγκαθιδρύει μία διχονομία με στατικό χαρακτήρα, η οποία αντανakλάται και στις σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων.

Ωστόσο, τομή και επανάσταση αποτελεί η διδασκαλία και το παράδειγμα του Ίησού Χριστού. Το γεγονός της ενανθρώπισης του Σωτήρα από μία γυναίκα, χάρη στην κατάφαση της Μαρίας στο σχέδιο του Θεού για τη σωτηρία της ανθρωπότητας, και σύνολη η βιβλική διδασκαλία αποδίδουν τιμή και σεβασμό, αποδέχονται και προβάλλουν τη γυναίκα ως μέρος του λαού του Θεού⁴.

Εντούτοις, συχνά, κοινωνικές νοοτροπίες και πρακτικές, θρησκευτικές αντιλήψεις, θρησκοληψίες και δεισιδαιμονίες διαιωνίζουν έναν στρεβλό τρόπο θεώρησης των γυναικών⁵, αποτρέποντας την ενεργότερη συμμετοχή τους στη ζωή της Εκκλησίας και τη διακονία της.

3. Το αίτημα για ισότητα ανδρών και γυναικών στην Εκκλησία και στον κόσμο

Εύλογα, οι άδικες δομές και συμπεριφορές οδήγησαν σύντομα, ήδη από τον 19^ο αιώνα, τις γυναίκες στη διεκδίκηση ρόλου στον δημόσιο βίο. Κατά τη διεκδίκηση της ισότητας των δύο φύλων τόσο στον κοσμικό όσο και στον εκκλησιαστικό χώρο, πολλές ήταν οι προκλήσεις που δέχτηκε –και εξακολουθεί– η Ορθόδοξη Εκκλησία.

4. Βλ. ενδεικτικά ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΙΑΤ., *Ο ρόλος της Παναγίας στο σχέδιο της σωτηρίας του κόσμου*, <https://www.academia.edu/1852485/> ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Η υπέρβαση των διακρίσεων στην Εκκλησία*, <https://www.academia.edu/1810777/>, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Η δημιουργία του νέου λαού του Θεού* (Ματ 1,1-25), <https://www.academia.edu/2319450/>. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Τό «κεφάλαιον» της σωτηρίας* (Λου 1,24-38), <https://www.academia.edu/11628729/>.

5. Πρβλ. την αποτύπωση από τον Άλ. Παπαδιαμάντη του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως γυναίκα ή ηρωίδα του, η Σεραϊνώ, στο διήγημά του «Ο γάμος του Καραχμέτη»: «Η Κουμπίνα (ένν. ή Σεραϊνώ), ... , συννεμορφώθη με την παραγγελίαν του συζύγου της. Ήτο άπλη και δέν έπονηρεύετο. “Η δέ γυνή ένα φοβεΐται, τον άνδρα”. Της γίδας τὰ κέρατα είναι κυρτά, εις σημείον ύποταγής, φαίνεται, εις τον ύψικέρατον τράγον. Της κόττας ή λοφιά είναι άμαυρά και ταπεινή, και του πετεινού είναι κόκκινη, ύψηλή και έξηρημένη, και όλον τó σωμα του με ύψηλά σκέλη άνωρθωμένον. Παντού ή ύποταγή της θηλείας εις τον άρρενα».

Υπάρχουν τρεις άφετηρίες προκλήσεων: κοσμικός χώρος, χριστιανοί της Δύσης, Όρθοδοξία, οί όποίες άντιστοιχοϋν και στα προαναφερθέντα θέματα τής Άγίας και Μεγάλης Συνόδου. Οί τρεις αυτές άφετηρίες προκλήσεων θα μπορούσαν να συστηματοποιηθοϋν, για την καλύτερη μελέτη τους, σε δύο κατηγορίες: α) τις προκλήσεις που προέρχονται έξωθεν και β) εκείνες που εκφράζονται στους κόλπους τής ίδιας τής Όρθόδοξης Έκκλησίας. Αναλυτικότερα,

α) Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται διεκδικήσεις του πρώτου κύματος του φεμινιστικού κινήματος, τὸ όποιο εκδηλώθηκε στη Δύση τὸν 19^ο και τις άρχές του 20^{ου} αιώνα με κύριο αίτημα τή συμμετοχή στον δημόσιο βίο και, κυρίως, στο δικαίωμα τής ψήφου τῶν γυναικῶν. Σύντομα, αὐτὸ αναπτύχθηκε και κορυφώθηκε κατά τις δεκαετίες του '60, του '70 και του '80, όποτε και γίνεται λόγος για τὸ δεύτερο κύμα του φεμινιστικού κινήματος. Τά αίτήματά του συντονίζονται με τὰ αντίστοιχα εργατικῶν κινήματων που άγωνίζονται για «ίση άμοιβή για εργασία ίσης άξίας», ίσες ευκαιρίες στην εργασία, τήν εκπαίδευση και τή ζωή. Από τότε οί διεκδικήσεις τῶν γυναικῶν έχουν διευρυνθεί και άπτονται περισσότερο προσωπικῶν ζητημάτων, όπως τὸ δικαίωμα του άυτοπροσδιορισμοϋ τους στην κοινωνία και άλλα παρόμοια. Τά νέα αὐτά χαρακτηριστικά όδηγοϋν στο να γίνεται λόγος, ήδη από τις άρχές τής δεκαετίας του '90, για ένα τρίτο κύμα φεμινισμοϋ, τὸ όποιο θεωρεΐται ότι δέν έχει άκόμη άποκρυσταλλωθεί αλλά τελεί υπό ανάπτυξη. Εΐναι έμφανές, ώστόσο, ότι προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στον παράγοντα τής φυλῆς, τής κοινωνικῆς τάξης και τής κουλτούρας. Συνεπώς, αὐτὸ τὸ τρίτο ρεύμα φεμινισμοϋ προσλαμβάνει πὸ οϊκουμενικά χαρακτηριστικά, καθὼς έπιδιώκει να άφουγκραστει και να άπαντήσει στις άνάγκες όσο τὸ δυνατόν περισσότερων γυναικῶν από όλο τὸν κόσμο και να σεβαστει τή διαφορετικότητα⁶.

Στην ίδια κατηγορία εντάσσονται και οί προκλήσεις που προέρχονται από τήν έτερόδοξη Δύση κατά τις ίδιες χρονικές περιόδους (τέλη του 19^{ου} αιώνα, σε όλη τή διάρκεια του 20^{ου} και του 21^{ου}) και με αίτήματα που ύφίστανται έπιδρά-

6. Πρβλ. PILCHER JANE & WHELEHAN IMELDA, *50 Key Concepts in Gender Studies*, Sage Publications, London 2004. Nancy Hewitt (ed.), *No Permanent Waves: Recasting Histories of U.S. Feminism*, Rutgers University Press, 2010. Έπίσης, ΚΑΡΑΚΟΥΛΑΚΗ ΜΑΡΙΑΝΝΑ, *Τά τρία κύματα Φεμινισμοϋ και ό Ίσλαμικός Φεμινισμός*, στο περιοδικό του Κέντρου Μεσογειακῆς και Μεσανατολικῆς Πολιτικῆς και Πολιτισμοϋ (ΚΕΜΜΕΠ) του Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν, τεϋχ. 2 (Μάρτ. - Άπρ. 2013).

σεις από τὰ ρεύματα τοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος. Σὲ γενικὲς γραμμές, αὐτὲς οἱ προκλήσεις ἀφοροῦν στὴ διεκδίκηση τῆς συμμετοχῆς τῶν γυναικῶν στὴν ἐνοριακὴ ζωὴ, ἀλλὰ καὶ στὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα, κατὰ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο ὅπως καὶ οἱ ἄνδρες. Ὁρόσημο ἀποτελεῖ ἡ γένεση καὶ ἀνάπτυξη τῆς Φεμινιστικῆς Θεολογίας⁷. Τὸ πλέον πολυσυζητημένο θέμα ἀποτελεῖ ἡ χειροτονία γυναικῶν, ποὺ τίθεται ἀπὸ τὶς Ἐκκλησίες καὶ Ὁμολογίες τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ τὴν Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, ἐνῶ ἀνάλογα ἔχουν ἐκφραστῆ ὁμάδες πιστῶν προερχόμενες καὶ ἀπὸ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ 20οῦ αἰῶνα οἱ προκλήσεις τῆς ἑτερόδοξης Δύσεως ἐκφράζονται δυναμικὰ στὸν χῶρο τῆς οἰκουμενικῆς κίνησης καὶ τίθενται ἐπίμονα στοὺς θεολογικοὺς διαλόγους, λειτουργώντας ἄλλοτε ὡς παράγοντας ἀλληλοεμπλουτισμοῦ καὶ ἄλλοτε ὡς ἐμπόδιο γιὰ τὴ συνέχισή τους⁸. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ διμερῆς θεολογικὸς διάλογος Ἀγγλικανῶν καὶ Ὁρθοδόξων, ὁ ὁποῖος ἔχει πληγεῖ ἐπανειλημμένα ἀπὸ τὶς ἀποφάσεις τῆς Ἀγγλικανῆς Κοινωνίας γιὰ τὴν ἀποδοχὴ γυναικῶν στὶς τάξεις τοῦ κλήρου, ἀκόμη καὶ ὡς ἐπισκόπων, συνεχίζοντας ὡστόσο τὴν πορεία του καὶ τοὺς πολῦτιμους καρπούς του⁹. Ἡ συνέχιση αὐτοῦ τοῦ διαλόγου, ὅπως καὶ ἄλλων διμερῶν θεολογικῶν διαλόγων, ἀποτελεῖ ἐπιλογή τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ βασιζέται σὲ πανορθόδοξες ἀποφάσεις, τὶς ὁποῖες υἱοθετεῖ καὶ ἐπικυρώνει καὶ ἡ Ε΄ Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξη Διάσκεψη, Σαμπεζύ/Γενεύη, 10-17 Ὀκτ. 2015, στὸ κείμενο «Οἱ σχέσεις τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον»¹⁰.

7. Βλ. ἐνδεικτικὰ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΙΛΤ. καὶ ΣΤΑΘΟΚΩΣΤΑ Β., «Οἱ νεοελληνικὲς μεταφράσεις τῆς Βίβλου καὶ τὸ ζήτημα τῶν νέων ἐρμηνευτικῶν προσεγγίσεων σχετικὰ μὲ τὴ θέση τῆς γυναίκας στὴν Ἁγία Γραφή: Παράδειγμα οἰκουμενικῆς συνεργασίας στὴν Ἑλλάδα» στὸ ΣΤΑΘΟΚΩΣΤΑ Β., Ὁρθόδοξη Θεολογία καὶ Οἰκουμένη, Μελέτες – Ἄρθρα, ἐκδ. Παρρησία, Ἀθήνα 32015, σ. 301-310.

8. Βλ. ἐνδεικτικὰ ΣΤΑΘΟΚΩΣΤΑ Β., «Τὸ ζήτημα τῆς θέσεως τῶν γυναικῶν στὴν Ἐκκλησία: Οἰκουμενικὴ ὑπόθεση;», στὸ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ, Ὁρθόδοξη Θεολογία καὶ Οἰκουμένη, ὅ.π., σ. 281-296.

9. Βλ. ἐνδεικτικὰ ΣΤΑΘΟΚΩΣΤΑ Β., *Relations between the Orthodox and the Anglicans in the Twentieth Century: A Reason to Consider the Present and the Future of the Theological Dialogue* στὸ «Ecclesiology» 8/2012, σ. 350-374. Ἐπίσης, ΣΤΑΘΟΚΩΣΤΑ Β., Ἡ χειροτονία γυναικῶν στὴν Ἀγγλικανικὴ Κοινωνία καὶ ἡ ἐπίσημη θεολογικὴ ἀντιπαράθεση στοὺς κόλπους τῆς: Κριτικὴ θεώρηση ἀπὸ πλευρᾶς Ὁρθόδοξου, Εἰσήγησι στὸ Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο «Διακόνισσες, Χειροτονία τῶν Γυναικῶν καὶ Ὁρθόδοξη Θεολογία», Θεσσαλονίκη, 22-24 Ἰανουαρίου 2015, Τόμ. ΜΗ΄/2013, σ. 423-427 στὴν ΕΕΘΣΠΑ.

10. Βλ. τὶς § 9, 10, 11.

β) Στῆ δεύτερη κατηγορία ἐντάσσονται οἱ προκλήσεις πρὸς τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, πού προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ὁρθοδόξους, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, καθὼς καὶ οἱ διεκδικήσεις πρὸς ἰσότητος καὶ συμμετοχικῆς γυναικείας παρουσίας στὶς ἐκκλησιαστικὲς δομὲς καὶ τὶς λειτουργίες τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.

Καὶ οἱ δύο κατηγορίες προβάλλουν αἰτήματα, τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαν νὰ συστηματοποιηθοῦν καὶ νὰ ἐνταχθοῦν σὲ θεματικὲς ἐνότητες ἀνάλογα μὲ τὸ περιεχόμενό τους, μὲ τὸν ἀντίστοιχο ὑπομνηματισμὸ ἀπὸ πλευρᾶς Ὁρθοδόξου, ὡς ἑξῆς:

- Μία πρώτη ἐνότητα ἀποτελοῦν τὰ αἰτήματα πού τίθενται γιὰ τὴ θέση τῶν γυναικῶν στὸν κόσμον καὶ τὴν Ἐκκλησία, τὴ συμμετοχικότητά τους, τὴν ἀνέλιξη σὲ θέσεις εὐθύνης καὶ τὴν ἀνάληψη ρόλων πέραν τῶν παραδοσιακῶν. Στὰ αἰτήματα αὐτῆς τῆς ἐνότητας ἡ Ὁρθόδοξη συμβολὴ ἦταν νὰ συμπεριλάβει –σύμφωνα μὲ τὴν ἐκκλησιολογία καὶ τὴν παράδοσή της– τὴ θέση τῶν γυναικῶν στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῆς θέσης τῶν λαϊκῶν στὴν Ἐκκλησία, διατηρώντας καὶ ἐνισχύοντας τὶς δραστηριότητές τους στὴν ἐνοριακὴ ζωὴ.

- Δεύτερη θεματικὴ ἐνότητα συνιστοῦν οἱ πράξεις ἐλέγχου κατὰ τὶς περιπτώσεις ὑποτίμησης καὶ περιθωριοποίησης τῶν γυναικῶν καὶ ἡ παράλληλη ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος μὲ τὸν περιορισμὸ τῶν πατριαρχικῶν προτύπων καὶ δομῶν, πού κυριαρχοῦν στὴν κοινωνία, στὴν οἰκογένεια, στὴν ἐργασία, ἀκόμη καὶ στὴ χρήση τῆς γλώσσας, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς καθοριστικὸς παράγοντας γιὰ τὴ διαίωσιση στερεοτυπικῶν ἀντιλήψεων. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ αὐτὴ τὴ δεύτερη ἐνότητα αἰτημάτων, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀνταποκρίθηκε ἐν πολλοῖς θετικά, ἂν ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ἡ πρόοδος πού ἔχει σημειωθεῖ μὲ τὴν ὑποδοχὴ γυναικῶν στὸ ψαλτῆρι.

- Ἡ τρίτη θεματικὴ ἀφορᾷ στὸ αἶτημα γιὰ χειροτονία γυναικῶν σὲ ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης, τὸ ὁποῖο, ἂς σημειωθεῖ, δὲν ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡστόσο ἐκφράζεται πρὸς ὑποτονικὰ καὶ σὲ περιορισμένη κλίμακα (K. Ware, Elisabeth Behr-Sigel κ.ἄ.)¹¹. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τὸ

11. WARE KALLISTOS, *Man, Woman, and Priesthood*, σ. 68-90, SPCK London, 1978 καὶ BEHR-SIGEL ELISABETH and Metropolitan Kallistos Ware of Diokleia, *The Ordination of Women in the Orthodox Church*, W.C.C. 2000.

άντιμετώπισε με έμμεσο τρόπο απαντώντας με την πρότασή της για την έπαναφορά των διακονισσών¹².

Παράλληλα, η Όρθόδοξη Έκκλησία προσπάθησε να προστατεύσει τις γυναίκες από την απειλή της απώλειας της ιδιαίτερης ταυτότητας του φύλου τους και την ανδροποίησή τους¹³.

4. Η διαλεκτική σχέση μεταξύ των έτεροδόξων και της Όρθόδοξης Έκκλησίας στο «γυναικείο ζήτημα»

Όπως προκύπτει από τη σχετική μελέτη, σε κάθε πρόκληση της έτεροδόξης Δύσης ή Όρθόδοξη Έκκλησία έχει να παρουσιάσει τη δική της θεώρηση. Η διαλεκτική σχέση μεταξύ των έτεροδόξων και της Όρθόδοξης Έκκλησίας, που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της οίκουμνικης κίνησης, αποτυπώνεται ως εξής:

Πρόκληση	Άνταπόκριση
Προβληματισμός της δεκαετίας του '60	Α' Διεθνής Διάσκεψη Όρθόδοξων Γυναικών, Αγάπια/Ρουμανία 1976 Διορθόδοξη Διάσκεψη, Σόφια/Βουλγαρία 1987
Έπιμονή στη χειροτονία γυναικών	Διορθόδοξη Διάσκεψη, Ρόδος 1988 Συνέδρια Όρθόδοξων και Παλαιοκαθολικών, Λειβαδιά και Πολωνία 1996 ¹⁴

12. Βλ. σχετικά ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, *Η θέση της γυναίκος εν τη Όρθόδοξη Έκκλησία και τα περι χειροτονίας των γυναικών*, Διορθόδοξον Θεολογικόν Συμπόσιον, Ρόδος, 30 Οκτ. - 7 Νοεμβρ. 1988 (έπιμ. Αρχιμ. Γεννάδιος Λυμούρης), Κατερίνη 1994.

13. Ο χαρακτηρισμός αυτός απαντά σε γραπτά του μακαριστού Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χριστόδουλου.

14. Θέμα «Η θέση της γυναίκας στην Έκκλησία και η χειροτονία γυναικών ως οίκουμνικό πρόβλημα».

Οἰκουμενικὴ Δεκαετία τῶν Ἐκκλησιῶν γιὰ τίς γυναῖκες (1988-1998) ¹⁵	Β' Διεθνῆς Διάσκεψη Ὁρθόδοξων Γυναικῶν, Χανιά, 1990 ¹⁶ Λειβαδιά, 1994 ¹⁷ Δαμασκός 1996 ¹⁸ Κωνσταντινούπολη 1997
---	---

Ὅπως εἶναι φανερό, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἐπανειλημμένα ἐξέφρασε σὲ πανορθόδοξο ἐπίπεδο τὴν κατάφασή της στὴ στήριξη τῶν γυναικῶν ὡς μέρους τοῦ πιστοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ¹⁹. Στὴ συνάφεια αὐτὴ κατανοεῖται καὶ ἡ προτροπὴ τῆς πρόσφατης Ε' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξης Διάσκεψης γιὰ ἀνάπτυξη τῆς διαχριστιανικῆς, ἀκόμη καὶ τῆς διαθρησκειακῆς, συνεργασίας «γιὰ τὴν προστασία τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου»²⁰. Ὡστόσο, δὲν μπορεῖ νὰ παραγνωριστῆ τὸ γεγονός ὅτι τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ ἐνασχόληση μὲ τὸ ζήτημα ἔχει μᾶλλον ἀτονίσει, πρωτίστως λόγῳ τῆς οικονομικῆς κρίσης καί, συνεπῶς, τῆς ἔλλειψης πόρων γιὰ τὴ σύγκληση συνεδρίων, ἐνδεχομένως δὲ καὶ τῆς λεγόμενης «οἰκουμενικῆς κόπωσης» πού ἔχει καθυστερήσει ἢ καὶ ὑποβαθμίσει τίς δραστηριότητες σὲ οἰκουμενικὸ ἐπίπεδο. Μία ἄλλη ἐξήγηση εἶναι ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ ζητήματα πού ἀπασχολοῦν τίς γυναῖκες, ὅπως τὰ ζητήματα τεκνοποίησης κ.τ.λ. ἐντάσσονται σὲ ἄλλες θεματικὲς ἐνότητες, ὅπως ἐκείνη τῆς βιοηθικῆς ἢ ἀνεργία καὶ τὰ συναφῆ κοινωνικά ζητήματα, οἱ ἀνισότητες καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν προώθηση τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης θεωροῦνται συνολικά, ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸ κείμενο «Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ».

15. Βλ. σχετικὰ ΣΤΑΘΟΚΩΣΤΑ Β., *Ὁρθόδοξη Θεολογία καὶ Οἰκουμένη*, ὁ.π., σ. 263-299, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

16. Θέμα «Ἐκκλησία καὶ Πολιτισμός».

17. Θέμα «Ἡ Ὁρθόδοξη Γυναῖκα στὴν Ἐνωμένη Εὐρώπη».

18. Θέμα «Διακρίνειν τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν».

19. Παρενθετικά, ἀξιωματικὴ εἶναι ἡ πρωτοβουλία σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο τοῦ «Διαμητροπολιτικοῦ Δικτύου Γυναικῶν». Βλ. σχετικὰ ΑΡΧΙΜ. ΚΡΙΚΡΗΣ ΠΛ., *Διαμητροπολιτικὸ Δίκτυο Γυναικῶν: Δικτύωση καὶ συνεργασία Ἱερῶν Μητροπόλεων* στὴν <http://www.ecclesia.gr>

20. Βλ. τὸ κείμενο τῆς Ε' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξης Διάσκεψης, Σαμπεζύ/Γενεύη, 10-17 Ὀκτ. 2015 μὲ τίτλο *Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ: Ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν, καὶ ἄρσιν τῶν φυλετικῶν καὶ λοιπῶν διακρίσεων*, § Α4 καὶ 5.

Ἐντούτοις, τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας θὰ πρέπει νὰ παραμείνει ζωντανό, νὰ τείνει εὐήκοον οὕς στίς ἀγωνίες καὶ τὰ προβλήματα τῶν γυναικῶν καὶ νὰ ἀναζητήσει ἀπαντήσεις. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μπορεῖ νὰ διαχειριστεῖ μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὸ δίπολο «ἰσότητα – διαφορὰ» μὲ βάση τὴ χριστιανικὴ ἀνθρωπολογία καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς διάκρισης.

5. Ἐμφυλῆ, ἐνδοοικογενειακὴ βία καὶ ὁ «πάσχων δοῦλος τοῦ Κυρίου» τοῦ Ἡσαΐα (Ἡσ. κεφ. 52 καὶ 53)

Γιὰ νὰ καταστῆ πιὸ σαφὴς ἡ σύγχρονη πρόκληση τῶν γυναικῶν πρὸς τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία κρίνεται χρήσιμη ἡ ἀναφορὰ στὴν ἐμφυλῆ βία, ἡ ὁποία συνδέεται στενὰ μὲ τὴν ἀνισότητα μεταξὺ τῶν δύο φύλων²¹. Τὸ ζήτημα ἔχει προκαλέσει τὸ ἐνδιαφέρον παγκοσμίων ὀργανισμῶν, ὅπως τὸ Π.Σ.Ε. ποῦ ὄρισε τὸ χρονικὸ διάστημα 2000-2010 ὡς δεκαετία ἐνάντια στὴ βία καὶ τὴ βία κατὰ τῶν γυναικῶν. Ἀντίστοιχα, τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη ἔχουν ἀνακηρύξει τὸ διάστημα ἀπὸ 25 Νοεμβρίου ἕως 6 Δεκεμβρίου²² κάθε χρόνου ὡς δεκαεξήμερο ἀφιέρωμα δράσης κατὰ τῆς ἐμφυλῆς βίας, πρωτοβουλία τὴν ὁποία στηρίζει τὸ Π.Σ.Ε. καὶ οἱ Ἐκκλησίες-μέλη του²³. Αὐτὴ ἡ μορφή τῆς ἐμφυλῆς βίας συναντᾶται κατεξοχὴν μέσα στὸ πλαίσιο τῆς οἰκογένειας (ἐνδοοικογενειακὴ ἢ οἰκιακὴ βία)²⁴. Αὐτονόητο εἶναι ὅτι δὲν πρόκειται μόνον γιὰ σωματικὴ βία, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἄλλη μορφή τῆς, ὅπως εἶναι ἡ ψυχολογικὴ, ἡ λεκτικὴ καὶ ἡ σεξουαλικὴ βία²⁵.

21. Βλ. ἐνδεικτικὰ στατιστικὰ στοιχεῖα ἐπίσημης ἐρευνας ἀπὸ τὰ θεσμικὰ εὐρωπαϊκὰ ὄργανα FRA – Ὁργανισμὸς Θεμελιωδῶν Δικαιωμάτων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, *Βία κατὰ τῶν γυναικῶν: Πανευρωπαϊκὴ ἐρευνα, Τὰ ἀποτελέσματα μὲ μία ματιά*, Λουξεμβούργο: Ὑπηρεσία Ἐκδόσεων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, 2014.

22. Βλ. στὴν ἐπίσημη ἱστοσελίδα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν <http://www.un.org/en/events/endviolenceday/>.

23. Faith-based coalition comes together for 16 days of activism to overcome gender-based violence σελ. <http://www.oikoumene.org/en/press-centre/news/faith-based-coalition-comes-together-for-16-days-of-activism-to-overcome-gender-based-violence/>. Βλ. ἐπίσης, <http://www.worldywca.org/noXcuses/>.

24. Γιὰ τὸν ὀρισμὸ τῆς οἰκιακῆς βίας («domestic violence») βλ. Council of Europe, *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, CETS No. 210, 2011, σ. 8.

25. Διεθνῶς, ὡς βία κατὰ τῶν γυναικῶν ὀρίζεται «any act of gender-based violence that results in, or is likely to result in, physical, sexual or psychological harm or suffering to women,

Πρόκειται για φαινόμενο παγκόσμιο και διαχρονικό, συναντάται σε κάθε μορφή κοινωνικής ζωής και θύματα είναι κυρίως οι γυναίκες. Τα στατιστικά μαρτυρούν ότι μία στις τρεις γυναίκες στον κόσμο έχει βιώσει κακοποίηση, κυρίως, από τον σύντροφό της. Στην Ελλάδα, το 68% των κακοποιημένων γυναικών είναι έγγαμες. Άκόμη πιο άνησυχητικά είναι τα εύρηματα ότι οι έπτά στις δέκα είναι απόφοιτες της δευτεροβάθμιας, της ανώτερης ή της ανώτατης εκπαίδευσης, ενώ σε ό,τι αφορά στην οικονομική κατάστασή τους, οι έξι στις δέκα κακοποιημένες γυναίκες βρίσκονται σε μέτρια ή καλή οικονομική κατάσταση²⁶.

5.1 Σκέψεις & προβληματισμοί

Συνεπώς, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι λόγοι που οι γυναίκες ύφίστανται και ανέχονται τη βία σχετίζονται άμεσα με αδυναμία τους εξαιτίας έλλειψης μόρφωσης ή οικονομικής ανασφάλειας. Εύλογα, τίθεται έπιτακτικά το ερώτημα ποιά μπορεί να είναι τα πιθανά αίτια. Στον βαθμό που μάς αφορά, σε

---

including threats of such acts, coercion or arbitrary deprivation of liberty, whether occurring in public or in private life» (Βλ. UN, General Assembly, *Declaration on the Elimination of Violence against Women*, A/RES/48/104, 20 December 1993, σ. 3). 'Ο παραπάνω όρισμός αναπτύχθηκε τα επόμενα χρόνια (1995), προκειμένου να συγκεκριμενοποιηθεί και να καταστήσει κατά το δυνατόν σαφέστερες όλες τις πιθανές μορφές έμφυλης βίας στον δημόσιο και στον ιδιωτικό βίο, ως έξης: «(a) physical, sexual and psychological violence occurring in the family, including battering, sexual abuse of female children in the household, dowry-related violence, marital rape, female genital mutilation and other traditional practices harmful to women, non-spousal violence and violence related to exploitation; (b) physical, sexual and psychological violence occurring within the general community, including rape, sexual abuse, sexual harassment and intimidation at work, in educational institutions and elsewhere, trafficking in women and forced prostitution; (c) physical, sexual and psychological violence perpetrated or condoned by the State, wherever it occurs» (Βλ. UN, *Report of the Fourth World Conference on Women*, A/CONF.177/20/Rev.1, 4-5 September 1995, σ. 48-49).

26. Βλ. ένδεικτικά <http://www.sansimera.gr/worlddays/>. Βλ. επίσης την ιστοσελίδα των Ήνωμένων Έθνών όπου και στοιχεία για την κακοποίηση των γυναικών σε παγκόσμια κλίμακα <http://www.un.org/en/events/endviolenceday/>. Ειδικότερα στοιχεία και εκτιμήσεις για την έκταση του προβλήματος της ένδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα βλ. την εισήγηση της Εύθ. Σωτηροπούλου, Εισαγγελέα Πρωτοδικών, τ. Εισαγγελέα Ένδοοικογενειακής Βίας, με θέμα 'Ο ρόλος του Εισαγγελέα στην αντιμετώπιση του φαινομένου της ένδοοικογενειακής βίας και στην ποινική διαμεσολάβηση. Προβλήματα κατά την εφαρμογή του 3500/2006 και προτάσεις βελτίωσης του νομοθετικού πλαισίου στην ημερίδα «Ένδοοικογενειακή Βία: Στα σταυροδρόμια της Ψυχανάλυσης και της Δικαιοσύνης, που πραγματοποίησε η Association Interational Interactions de la Psychanalyse (A2IP) με την Ένωση Εισαγγελέων Ελλάδος, Αθήνα 23 Ίαν. 2016.

μία θεολογική θεώρηση του προβλήματος, θα μπορούσαμε να προβληματιστούμε μήπως αντίληψεις του παλαιού κόσμου, μη χριστιανικές, έπιβιώνουν και διαμορφώνουν κοινωνικά ήθη και συμπεριφορές: μήπως τα παραπάνω συνεπικουρούνται από μία μορφή θεολογίας, ή όποια αποδίδει ύποδεέστερη θέση στη γυναίκα: μήπως ή Έκκλησία κατά την άσκηση του ποιμαντικού έργου άνέχεται ή δικαιολογεί την παραμονή τών κακοποιημένων γυναικών σε καταστάσεις βίας²⁷, προβάλλοντάς την ως μορφή άσκησης, άφοσίωσης στον γάμο και την οίκογένεια, ως άρετή ή, άκόμη, και ως τύπο μαρτυρίου στο όνομα του Θεού²⁸.

27. Ίδιαίτερο ένδιαφέρον παρουσιάζει ό τρόπος αντιμετώπισης από την έκκλησία –συγκεκριμένα από τά «Μικτά Συμβούλια»– αίτημάτων διαζυγίων από γυναίκες, λόγω ξυλοδαρμού και κακοποίησης τους από τους συζύγους τους, επί Τουρκοκρατίας. Ίδιαίτερα διαφωτιστικές είναι οι μελέτες του Γεωργίου Π. Νάκου, όμοτιμου καθηγητή τής Νομικής Σχολής Α.Π.Θ., που άναφέρεται σε ένδεικτικές περιπτώσεις λόγων διαζυγίων επί Τουρκοκρατίας στη Θάσο και στα Γρεβενά τον 19ο αϊ. Τά Μικτά Συμβούλια ήταν «Μικτά Έκκλησιαστικά Δικαστήρια [ΜΕΔ] από κληρικούς και λαϊκούς, τά όποια δίκασαν τό πνευματικό και τό υλικό ... μέρος τών διαφορών που προέκυπταν μεταξύ τών χριστιανών από τις λύσεις μνηστείας, γάμου, διαζυγίων» κ.τ.λ. και λειτουργούσαν «ύπό την προεδρία του οικείου Μητροπολίτη ή του νόμιμου άναπληρωτή του». Βλ. ΝΑΚΟΣ Γ.Π., *Ένδεικτικές περιπτώσεις λόγων διαζυγίων επί Τουρκοκρατίας στη Θάσο τό 19ο αϊ.*, Εισήγηση στο 7ο Συμπόσιο Θασιακών Μελετών, Θάσος, Σεπτ. 2015, ύπό δημοσίευση στο περιοδικό «Θασιακά». Βλ. επίσης, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Οί λόγοι διαζυγίου στα Γρεβενά τό 19ο αϊώνα*, Εισήγηση στο Α΄ Συνέδριο Ίστορίας Δυτικής Μακεδονίας τής Έταιρείας Δυτικομακεδονικών Μελετών με θέμα «Η Δυτική Μακεδονία στους Νεότερους Χρόνους», Γρεβενά, 2-5 Όκτωβρίου 2014, ύπό δημοσίευση.

28. Πρβλ. παραδείγματα ώραιοποίησης τής ύποταγής τής γυναίκας στον άνδρα, όπως και ύψηλης θεολογικής έπεξεργασίας άποτυπώσεις και έρμηνείες ιστοριών στις όποίες δεσπόζει ή άφοσίωση τής γυναίκας στον σύζυγο, νοηματοδοτώντας με τον τρόπο αυτό τό μυστήριο τής συζυγίας. Χαρακτηριστική είναι ή διήγηση του Άλ. Παπαδιαμάντη, σύμφωνα με την όποια, πολλά χρόνια πριν, ή πάσχουσα Σεραϊνώ όχι μόνο κατανοεί και άνέχεται την άπιστία του συζύγου της, αλλά έπιθυμεί και την παραμονή της στον γάμο έστω και ως τροφός τών παιδιών του από μία άλλη γυναίκα. Για τή συζυγική άγάπη και άφοσίωση της λέγεται ότι ή Σεραϊνώ άγίασε. Μάλιστα, ή διήγηση αυτή του Παπαδιαμάντη έχει χαρακτηριστεί ως τό συναξάρι της (βλ. την έρμηνεία του Τάσου Ζαννή, *Ό γάμος του Καραχμέτη ή τό συναξάρι μίας άγίας συζύγου*, στο περιοδικό «Σύναξη», τ. 26/1988), ενώ έχουν γραφτεί τό Άπολυτίκιο, τό Κοντάκιο και τό Μεγαλυνάριο της ως άγίας (βλ. ΜΠΟΥΣΙΑΣ ΧΑΡ. *Άγιες Μορφές στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη: Άφιέρωμα στη μνήμη του*).

Χαρακτηριστικό είναι τό περιεχόμενο από τό Άπολυτίκιο της: «Ταπεινώσεως έκτυπον και ώράϊσμα ύποταγής όλοθύμου τῷ σῷ ἰδίῳ άνδρί, εκ τής κλίνης σε δολίως άποπέμψαντι, Σεραϊνώ θεοειδές, ή εξ άλλης γυναικός τά τέκνα του σου συζύγου σεμνῶς εκθρέψασα, δείξον ήμίν όδόν τής άγιότητας» (βλ. δ.π.).

Άπό την άλλη πλευρά, όμως, θα πρέπει να τονιστεί ή αντίδραση τής έκκλησιαστικής κοινό-

Ἀναμφίβολα, ἡ ἄσκηση, ἡ κατάθεση μαρτυρίας, ἀλλὰ καὶ τὸ μαρτύριο κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ «πάσχοντος δούλου τοῦ Κυρίου» τοῦ Ἡσαΐα (Ἡσ. κεφ. 52 καὶ 53) ἀποτελοῦν στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὡστόσο, πόρρω ἀπέχουν τοῦ ἐκφοβισμοῦ, τῆς ἐθελοδοουλείας ἢ τῆς θυματοποίησης μέρους τοῦ ἀνθρώπινου πληθυσμοῦ, τοῦ κινδύνου ἀπώλειας τῆς ψυχοσυναισθηματικῆς καὶ τῆς σωματικῆς ἀκεραιότητος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἴδιας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ κρίνεται σκόπιμο νὰ τὸ ἐπισημαίνει ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὸ κηρυκτικὸ καὶ στὸ ποιμαντικὸ τῆς ἔργου.

6. Προτάσεις

Ἡ Ἐκκλησία καλεῖται νὰ συνεχίσει νὰ στηρίζει καὶ νὰ ἐνισχύει πρωτοβουλίες γιὰ τὴν ἐξάλειψη ἀνισοτήτων στὴν οἰκογένεια, τὸ σχολεῖο, τὴν ἐργασία, ἰδιαίτερα σήμερα, καθὼς κατακτήσεις ποὺ κερδήθηκαν καθίστανται ἐπισηφαιεῖς²⁹. Μία τέτοια κίνηση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας δὲν θὰ σήμαινε ὀλισθησι πρὸς τὴν πολιτικοποίηση τῶν ζητημάτων. Τὸ ἀντίθετο μᾶλλον, θὰ σήμαινε ὅτι παρέχει τὴ μαρτυρία τῆς με σαφήνεια καὶ μιλάει ὑπὲρ τῶν κατὰ Χριστῷ ἀδελφῶν τῶν ἐλαχίστων.

τητας τῆς ἐποχῆς, ἡ ὁποία, μολοντί ἀνήμερη νὰ ἐμποδίσει τὴν ἀδικία καὶ τὴν ὕβρη τοῦ συζύγου, τοῦ Κομπῆ, ἀποδοκιμάζει τὴν πράξη του καὶ τὸν ἀποκαλεῖ πλέον –τὸν ἴδιο καὶ τοὺς ἀπογόνους του– ὄχι μὲ τὸ ὄνομά του ἀλλὰ μὲ ἓνα τουρκικὸ προσωνύμιο, ὁ «Καραχμέτης». Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ κοινότητα δείχνει ὅτι ὁ Κομπῆς ἔχει χάσει τὴ θέση του σὲ αὐτὴν (πρβλ. ΖΑΝΝΗΣ ΤΑΣΟΣ, *Ὁ γάμος τοῦ Καραχμέτη ἢ τὸ συναξάρι μίας ἀγίας συζύγου*, ὁ.π.), ὄχι μόνο ἐπειδὴ εἶναι μοιχὸς ἀλλὰ ἐπειδὴ υἱοθετεῖ στὴ ζωὴ του μία συνήθεια τῶν ἀλλοθρήσκων, τὴν πολυγαμία. Ἡ σιωπὴ τῆς Σεραϊνῶς, δηλαδή, συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἀντίδραση τῆς κοινότητος, ποὺ βροντοφωνάει καὶ ἀποδοκιμάζει τὴν ὕβρη καὶ τὸ ἄδικο.

Ὡστόσο, τὰ σύγχρονα κοινωνικὰ δεδομένα δὲν ἐπιτρέπουν τὴν προσδοκία μίας ἀνάλογης ἀντίδρασης τῆς κοινότητος στὴν ἐποχὴ μας, ἡ ὁποία δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐβλεπε θετικὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῆς συζύγου λόγω τῆς ἀνικανότητάς της γιὰ τεκνοποίηση κ.λπ. Συνεπῶς, ἂν οἱ ἱστορίες ὑποταγῆς καὶ ἀφοσίωσης σὰν αὐτὴ τῆς Σεραϊνῶς αὐτονομηθοῦν ἀπὸ τὴ συνάφειά τους, ἂν δὲν ἐρμηνευτοῦν σωστὰ ἢ ἂν ἐφαρμοστοῦν στὴν ποιμαντικὴ πράξη ἀδιάκριτα, μπορεῖ νὰ ὀδηγήσουν σὲ δυσάρεστες καταστάσεις καὶ γι' αὐτὸ ἀπαιτοῦνται λεπτές ἰσορροπίες καὶ χειρισμοί. Κατὰ συνέπεια, ἡ προβολὴ ἀπὸ τὴν ποιμνένουσα Ἐκκλησία τέτοιων προτύπων ἀπαιτεῖ ἀκόμη περισσότερη προσοχή.

29. Βλ. τὶς μαζικὲς σεξουαλικὲς ἐπιθέσεις κατὰ γυναικῶν τὸ βράδυ τῆς Πρωτοχρονιάς τοῦ 2016 σὲ μεγάλες πόλεις τῆς Γερμανίας, Σουηδίας καὶ Φιλανδίας. Βλ. ἐνδεικτικὰ <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3390168/>

Γιὰ νὰ τὸ πετύχει αὐτὸ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία χρειάζεται νὰ τονίζει πάντα ὅτι θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας εἶναι ἡ ἰσότητα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ὅτι δίπλα στοὺς ἀγίους ὑπάρχουν οἱ ἅγιες γυναῖκες, ὡς ἔμφυλες ἀναπαραστάσεις τῆς ἀγιοσύνης τὴν ὁποία δύνανται νὰ ἐπιτύχει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ χάριη τοῦ Θεοῦ. Οἱ γυναῖκες στὴν Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἀποῦσες, ἄμορφες, ἄνοες, ἄφωνες, στατικές ἢ ἄβουλες. Οὔτε θεωροῦνται ἀποκλειστικά μὲ βάση βιολογικοὺς παράγοντες παραγνωρίζοντας τὰ πνευματικά δῶρα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτές³⁰. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει, καθὼς ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία «ὁμολογεῖ ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος, ἀνεξαρτήτως χρώματος, θρησκείας, φυλῆς, φύλου, ἐθνικότητος, γλώσσης, εἶναι φορεὺς τῆς εἰκόνης τοῦ Θεοῦ, ἰσότημον μέλος τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Συνεπῆς πρὸς τὴν πίστιν αὐτήν, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν δέχεται τὰς διακρίσεις δι' ἕκαστον ἐκ τῶν προαναφερθέντων λόγων, ἐφ' ὅσον αὐταὶ προϋποθέτουν ἀξιολογικὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων»³¹.

Ἀσφαλῶς, ἡ Ἐκκλησία δὲν δύνανται νὰ προβεῖ σὲ νομοθετικὲς καὶ θεσμικὲς μεταρρυθμίσεις. Αὐτὲς εἶναι ἔργο τῆς Πολιτείας. Μπορεῖ, ὅμως, νὰ συμβάλλει στὴν ἀλλαγὴ τῶν συνειδήσεων, τὴν ἀνακαίνιση ἐν Χριστῷ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν. Στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὑπάρχει χῶρος ἀρκετὸς γιὰ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, κανεὶς καὶ καμιά δὲν περρισεύει. Ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας μποροῦμε νὰ γίνουμε «ὄργανα τοῦ Παρακλήτου» καὶ νὰ συμβάλλουμε στὴν ἐδραίωση καὶ τὴν ἐμβάθυνση τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας³².

30. «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀπλοῦν σύνολον κυττάρων, ἰσῶν καὶ ὀργάνων, οὔτε καὶ προσδιορίζεται μόνον ἀπὸ βιολογικοὺς παράγοντες. Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ δημιούργημα “κατ’ εἰκόνα Θεοῦ” (Γεν. 1,27) καὶ θὰ πρέπει ἢ ἀναφορὰ εἰς αὐτὸν νὰ γίνηται μὲ τὸν δέοντα σεβασμόν». Βλ. τὸ κείμενο τῆς Ε' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξης Διάσκεψης, Σαμπεζύ/Γενεύη, 10-17 Ὀκτ. 2015 μὲ τίτλο *Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ, ὁ.π., § ΣΤ12*.

31. Βλ. τὸ κείμενο τῆς Ε' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξης Διάσκεψης, Σαμπεζύ/Γενεύη, 10-17 Ὀκτ. 2015 μὲ τίτλο *Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ, ὁ.π., § Ε2*.

32. Πρβλ. «Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Περγάμου κ. Ἰωάννου, Προέδρου τῆς Δ' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξου Διασκέψεως, κατὰ τὴν ἑναρξίν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς (Σαμπεζύ Γενεύης, 8 Ἰουνίου 2009)», Γραμματεία ἐπὶ τῆς προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, σὺν *Συνοδικὰ ΧΙ: Δ' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξος Διάσκεψις, 6-13 Ἰουνίου 2009, Πρακτικά – Κείμενα*, ἐκδ. Ὁρθόδοξον Κέντρον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Σαμπεζύ – Γενεύης 2015, σ. 14-20.